

FUTURES SÖZLEŞMELERİNİN VERGİSEL ve MUHASEBE İŞLEMLERİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRMESİ

Burçin ACAR (*)

1 - GİRİŞ

Ekonomik hareketlerin yoğun olarak yaşandığı günümüz dünyasında, bir yandan globalleşme, diğer yandan işletmeler için ulusal pazarların yetersiz kalışı dışa dönük faaliyetlerin evrimleşmesini sağlamıştır. Uluslararası ticaret, doğal olarak finansman ve yatırım kararlarının boyutlarını değiştirmiş ve piyasalarda yeni finansman araçlarının ortaya çıkmasını hızlandırmıştır. Mali yeniliklerin piyasalarda daha çok seçenek sunması, risklere karşı koruma sağlaması ve gelecekteki beklentilere ilişkin bilgi vermesi ekonomik birimlere karar alma sürecinde kolaylık sağlamıştır. İşletmelerin ticari faaliyetleri nedeni ile ortaya çıkabilecek belirsizliklere karşı riskten korunma ihtiyacı, öncelikle emtia piyasalarında daha sonra ekonomik krizler ve belirsizliklere bağlı olarak mali piyasalarda ortaya çıkmıştır.

Döviz kurlarındaki stabilitenin en önemli garantörü olan Bretton Woods sisteminin sona ermesiyle birlikte piyasalardaki sabit kur sistemi

yerini dalgalı kur sistemine bırakmış ve döviz piyasalarındaki dalgalanmayı, para piyasalarındaki faiz oranları dalgalanmaları takip etmiş ve bu durum firmaların daha yüksek risk oranları ile faaliyet göstermelerine neden olmuştur.

Günümüzde forward, futures, swap ve opsiyon gibi yeni mali araçlar riske karşı geliştirilmiş ve beklenmeyen değişimlere karşı koruma sağlayan, ancak riski ortadan kaldırmayan, riski riskten daha az kaçınanlara devreden araçlardır. Ancak bu araçlar spekülasyon amaçları da kullanılabilmektedir.

Çalışmanın birinci bölümü futures işlemlerinin tanımı ve özelliklerine ayrılırken, ikinci bölüm vergisel açıdan değerlendirme ve muhasebeleştirilmesine ayrılmıştır.

2- FUTURES SÖZLEŞMELERİ TANIMI, ÖZELLİKLERİ, TÜRLERİ, FİYATLANDIRMASI, FORWARD SÖZLEŞMELERİ İLE FARKLARI

2.1- FUTURES SÖZLEŞMELERİ

Futures sözleşmeleri (gelecek sözleşmeleri); alım satımı organize borsalarda gerçekleştirilen ve belirli bir ekonomik değeri ifade eden emtia, döviz, tahvil, hisse senedi gibi mali değerlerin

(*) Vergi Denetmen Yardımcısı

gelecekteki belirli bir tarihte, önceden tespit edilen fiyattan satılması konusunda yapılan sözleşmelerdir.¹ biçiminde tanımlanmaktadır.

Futures sözleşmeleri, enflasyonist ve resesyonist ortamlarda emtia fiyatlarında meydana gelecek ani değişikliklere karşı üreticileri ve tüccarları fiyat hareketlerindeki menfi değişikliklere karşı korumak amacıyla, geleceğin yarattığı belirsizliklere karşı geliştirilmiş türev araçlardır. İlk future borsası, Chicago Board of Trade, 1848 yılında Amerika'da kurulmuştur. Bu borsada önce spot ve forward işlemleri gerçekleştirilmiş, bunlardan doğan sorunlar nedeniyle 1860 yılında forward işlemleri baz alınarak futures işlemleri geliştirilmiştir. Başlangıçta yalnızca mala ilişkin olarak futures anlaşmaları yapılırken, bugün finansal araçlar ve doğal kaynaklar üzerine de futures sözleşmeleri yapılmaktadır.

Futures sözleşmelerinin temel özelliği organize borsalarda işlem görmeleridir. Borsaların bünyesinde oluşturulmuş olan takas merkezleri tarafların sözleşmeden doğan karşılıklı edimlerinin ifasını garanti altına almıştır. Böylece geleceğin yaratacağı belirsizlik ortadan kaldırılarak, ekonomik birimlerin karar alma süreci hızlandırılmıştır.

Future sözleşmelerine konu olan başlıca ürünler;

1- Mali ürünler; devlet tahvilleri, dövizler vb.

2- Tarımsal ürünler; şeker, buğday, pamuk vb.

Metal ürünler; altın, demir, bakır, alüminyum vb.'leridir.

2.1.1- Futures Piyasalarının Özellikleri

Gelecekteki bir tarihte teslimi söz konusu olan mal, döviz altın veya menkul kıymetin vadesinin, fiyatının ve miktarının bugünden belirlendiği sözleşmelerin yapıldığı ve bu sözleşmelerin el

değiştirdiği organize piyasalar olan futures (gelecek) piyasaları ve bu piyasalarda yapılan futures işlemlerinin başlıca özellikleri şunlardır.

- a) İşlemler organize borsalarda yapılır,
- b) Sözleşmeler standarttır.
- c) Fiyat piyasada arz ve talebe göre belirlenir
- d) Sözleşmeler vadeye kadar el değiştirebilir
- e) Her borsada olduğu gibi bir takas merkezi (clearing house) vardır. Ve yükümlülüklerin yerine getirilmesini sağlar.²

Futures sözleşmesinin dayalı olduğu ürün ne olursa olsun tüm futures borsalarının işleyiş özellikleri aynıdır. Futures piyasaları belli başlı organize futures borsalarından oluşur. Bunlar arasında en önemlileri; Amerika'da Chicago Board of Trade ve New York Futures Exchange, Kanada'da Toronto Stock Exchange, Londra'da London International Financial Futures Exchange, Singapur'da Singapore International Monetary Exchange'tir.³ Bu borsalarda, future sözleşmelerinin büyüklükleri, teslim tarihleri, asgari fiyat değişimleri gibi konulara belirli standartlar getirilmiştir.

Bu borsalarda yapılan tüm alım satımlara ilişkin işlemler takas merkezinde gerçekleştirilmektedir. Futures işlemlerinde güvence de takas merkezi tarafından sağlanmaktadır. Takas merkezleri borsadaki tüm alım satım işlemlerinde karşı taraf rolünü üstlenip, alıcı için satıcı, satıcı için de alıcı gibi hareket eder. Takas merkezi kısaca şu 3 önemli görevi yerine getirmektedir:

- 1- Bütün vadeli işlem sözleşmelerinin kaydını yapıp, dengeyi sağlamak,
- 2- Borsada yapılan işlemlerin finansal bütünlük ve güvenliğini sağlamak,
- 3- İstenildiğinde teslimatı gerçekleştirmek.

¹ Akçaoğlu Ertuğrul, S.22

² İleri Düzey SPK, 2007, s.583

³ Kırım, 1990, s.30

2.1.2- Futures Piyasalarında İşleyiş

Herhangi bir kişi bir futures kontratı satın almak istediğinde kendi aracı kuruluşuna, aracı kuruluş da takas merkezine her kontrat başına bir güvence parası yatırmak zorundadır. Söz konusu güvence parasına 'marjın' adı verilmektedir. Marjın sisteminde elinde alım satım kontratı bulunan her kişinin bu kontratları alış veya satış fiyatları (yani piyasa giriş fiyatları) ile piyasa kapanış fiyatları (settlement) fiyatları her gün sonunda karşılaştırılarak söz konusu her kontratın piyasa giriş fiyatına bakılarak günlük kar ve/veya zarar miktarı bulunur. Bu işleme 'günlük marjın mutabakatı' (marking to the market) adı verilmektedir.⁴

Marjın amacı, müşteri pozisyonunun açık kaldığı süre boyunca devamlı değişen fiyatlardan dolayı taahhütlerin yerine getirememesi dolayısıyla ortaya çıkabilecek zararın karşılanmasıdır.

Futures piyasalarında alım- satım, borsalarda yüksek sesle pazarlık (open outcry) yöntemi ile yapılmaktadır. Bu piyasalarda iki tür üye vardır. Müşteri adına çalışan 'Floor Broker'lar ve kendi hesabına aracılık yapan 'Floss Trades'ler. Anlaşmalar ise 'Pit' adı verilen platformlarda yapılmaktadır. Bu platformlarda oluşan fiyatlar mali haber servisler aracılığıyla tüm dünyaya ulaştırılır. Bir gün içinde yapılan alımlar satımlara, satımlar da alımlara eşit olmak zorundadır.

2.1.3- Futures Sözleşmesinin Fiyatlanması

Futures sözleşmelerde fiyatın belirlenmesinde, spot fiyatı ve taşıma maliyeti dengesi ile bu dengeden sapılması halinde ortaya çıkacak arbit-

raj süreci etkilidir. Spot ürünün fiyatını arz ve talep etkiler. Futures sözleşmeler, spot ürünlerden türetilmiş olduğundan döviz futures kontratları ile spekülasyon yapmayı düşünen kişilerin spot kurların belirlenmesi ile ilgili olmaları aynı şekilde faiz futures kontratları ile yatırım yapmayı düşünenlerin de spot faizlerinin belirlenme mekanizmalarını bilmeleri ve kârdaki değişimlerin yakından izlemeleri gerekir.

Futures fiyatları da spot piyasalarda olduğu gibi arz ve talep güçlerinin etkisi ile belirlenmektedir. Spot fiyatlarla arasındaki fark buradaki arz ve talebin futures vadesindeki spot fiyatların arz ve talebi olmasıdır. Futures fiyatların belirlenmesinde spot ürünü 'gelecekteki bir vadeye taşıma maliyeti' ve arbitraj faktörleri etkili olmaktadır. Bu durumda futures fiyatları spot fiyatlardan taşıma maliyeti kadar fazla olmalı sonucu ortaya çıkmaktadır.

Futures alım satımındaki fiyatlama ve risk yönetimi stratejisinde dikkate alınması gereken bir diğer önemli kavram 'basis'tir. Basis, cari fiyat ile o ürünün futures fiyatı arasındaki farktır Yani:

$$\text{Basis} = \text{Cari Spot Fiyat} - \text{Futures Fiyatı}$$

Normal piyasalarda basisin negatif olması gerekir. Çünkü futures fiyatı spot fiyattan yüksektir. Eğer basis hedging⁵ yapan kişinin lehine değişirse hem spot piyasada uğranılan zarar futures piyasasında tamamen karşılanacak hem de fazladan kazanç elde edilecektir. Basisin aleyhte değişmesi sonunda uğranılan zararın ancak bir kısmı karşılanacaktır.

⁴ Aksel, 1995, s.49

⁵ Hedge: Dövizli işlem yapanların kur riskini karşılamak için vadeli piyasalarda yaptığı işlemlerdir. Döviz ile mal satacak ve alacak olanlar çoğunlukla hedginge başvururlar. Burada işleme başvurmadaki mantık gelecekte döviz kurlarında kişilerin beklediği değişimlerden olumsuz etkilenmemeleri ya da olumlu etkilenmeleridir.

Sözleşmelerin fiyatı 'bid' ve 'offer' esasına göre belirlenmektedir. Taraflar anlaşmaya vardıklarında şartları ayrı ayrı takas odasına bildirirler. Takas odası, alıcı ve satıcı karşısında resmi bir taraf sıfatıyla işlemleri kayda alır ve fiyatları kote eder. Bütün döviz futures işlemlerine kotasyon ABD doları karşılığı yapılmaktadır. Bunun nedeni, futures işlemi yapılan para biriminin vadesindeki ABD Doları karşılığının gösterilmesinin istenmesidir.

2.1.4- Başlıca Futures Sözleşmesi Türleri

2.1.4.1- Döviz Futures Sözleşmeleri

Uluslararası ticarete ve kişilerin ülkeler arası hareketlerinde son yıllarda görülen önemli artışlar uluslararası döviz piyasalarının gelişmesine neden olmuştur. Uluslararası ya da doğrudan döviz ticareti ile uğraşan kişiler dövizde meydana gelen kur değişiklikleri nedeni ile riske maruz kaldıkları gibi önemli miktarda kazanç sağlayabilirler. Bir grup girişimci bu kur dalgalanmaları nedeni ile doğabilecek zarara karşı korunmak isterken, başka bir grup da spekülasyon kazanç elde etmek isteyebilir. Döviz futures sözleşmeleri de, döviz kuru değişiminden doğan mali risk ve spekülasyon amacı ile geliştirilen bir türev ürünüdür.

Döviz futures sözleşmelerinde sözleşme satışının gerçekleştirilebileceği belirli borsaların, belirli yabancı paraların standardize edilmiş miktar ve belirlenmiş süre sonunda alınıp satılması taahhütü gibi bilgiler yer alır.

2.1.4.2- Faiz Oranı Futures Sözleşmeleri

Son yıllarda devlet tahvili ve bazı sabit kazançlı menkul kıymetlerin getirilerinde önemli dalgalanmalar görülebilmektedir. Buna bağlı olarak tahvil, hazine bonosu ve diğer bazı sabit getirili menkul değerlere yatırım yapan yatırımcılar

sermaye kazanç ve kayıplarında önemli ölçüde riske maruz kalmaktadırlar. Faiz oranlarında meydana gelen önemli dalgalanmalar nedeniyle doğacak riski bertaraf edebilmek için yeni finansal araçlar geliştirilmiştir. Bunların arasında en önemli olanlarından birisi de faiz oranı futures sözleşmeleridir.

Bir faiz oranı futures sözleşmesi; devlet tahvili, hazine bonosu gibi sabit getirili bir finansal aracın iki taraf arasında belirlenen bir fiyattan gelecekteki bir tarihte alım veya satımının taahhüdünü içerir. Örneğin 2008 Ocak ayında 2009 Mart ayının devlet tahvilini alan kimse 2009 Mart ayı vadeli bu tahvili satın alacağını taahhüt etmektedir. Diğer yandan 2008 Ocak ayında 2009 Mart ayında devlet tahvilini satan kimse 2009 Mart ayında bu tahvili satmayı taahhüt eder.

Faiz oranı futures sözleşmeleri yeni bir finansal yatırım aracıdır. Amerika'da mallar üzerine futures sözleşmeleri, daha önce de belirtildiği üzere, 1860 yılından bu yana uygulanmakta iken, ilk faiz oranı futures sözleşmeleri 1975 yılında Chicago Board of Trade'de işlem görmeye başlamıştır. Faiz oranı futures sözleşmeleri halen sınırlı sayıda menkul değer üzerinde yapılmaktadır.

2.1.4.3- Mal Futures Sözleşmeleri

Bazı tarım ürünleri, bazı maden çeşitleri, orman ürünleri, canlı hayvan, et veya et mamulleri gibi fiziki ürünler mal futures piyasalarının konusunu oluşturmaktadır. Futures sözleşmelerine konu olan bu mallar başlıca beş bölüme ayrılmıştır.

- Hububat ve ayçiçeği,
- Canlı hayvan ve et,
- Diğer gıda maddeleri,
- Maden, metal ve ham petrol,
- Orman ürünleri.

Her malın kendisine özgü miktarı ve kalitesi bulunmakla birlikte her mal, diğer yöntemlerde olduğu gibi, aynı yöntem ile futures sözleşmelerine konu edilir.

2.1.4.5- Futures Sözleşmeleri ile Forward Sözleşmelerinin Karşılaştırılması

Gerek futures sözleşmeleri (gelecek sözleşmeleri), gerekse de forward sözleşmeleri⁶ (vadeli işlem sözleşmeleri) geleceğe dönük bir taahhüdün içermesi nedeni ile benzerlik göstermektedir. Ancak işleyiş açısından iki sözleşme arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır.

Forward sözleşmeleri kişisel özellikler taşıyan, daha çok iki tarafın ihtiyaçlarına göre oluşturulmuş sözleşmelerdir. Buna karşın futures sözleşmeleri birçok yönü ile standardize olmuş sözleşmelerdir. Organize bir piyasada işlem gören, süre, miktar, kalite yönünden standart sözleşmelerden oluşur. Bu standardizasyon sayesinde sözleşmelerin el değiştirmesi kolaylaşır ve ikincil piyasalarda işlem görme olanağı bulur. Kolay el değiştirmesi nedeni ile de likiditesi forward sözleşmelerine göre daha yüksektir.

Futures sözleşmeler borsada işlem gördüğü için küçük yatırımcılar, aracı kurumlar aracılığı ile bu piyasalarda işlem yapabilmektedirler. Futures sözleşmelerin alım satım işlemleri borsada yapılırken, forward sözleşmelerinde işlem borsada yapılmaz.

Forward sözleşmelerde işlemlerin güvenilirliği iki tarafın moralitesine bağlıdır. Futures sözleşmelerde ise, arada yer alan takas odası sözleşmeden doğan riski ortadan kaldırmaktadır.

Forward sözleşmelerinde doğan kar ve zararın belirlenmesi sözleşmenin yerine getirildiği tarihte belli olur. Futures sözleşmelerinde ise fiyat değişikliklerinden kaynaklanan kar veya zarar günlük hesaplanır ve takas odası tarafından gün sonunda müşteri hesabına yatırılır.

Forward sözleşmelerde, sözleşme yapılırken bir teminat yatırılması gerekmez. Futures sözleşmelerde ise karşılaşılabilecek fiyat hareketleri nedeniyle tarafların başlangıçta bir teminat yatırması istenir.

3- FUTURES PİYASALARINDA

VERGİLENDİRME ve MUHASEBELEŞTİRME

3.1- FUTURES PİYASALARINDA VERGİLEME

Futures sözleşmelerinin amacı riskten korunma ve spekülasyon gelir elde etmek olup, makalenin önceki bölümlerinde detaylandırılmıştır. Bu bölümde future sözleşmeleri vergilendirilmesi konusu, gelirden ve harcamadan alınan vergiler açısından incelenecektir.

3.1.1- Gelir ve Kurumlar Vergisi Yönünden Futures İşlemleri

Borsa işlemleri, Ticaret Kanununda ticari bir iş sayılmaktadır. İşletme organizasyonu içerisinde, sürekli olarak gerçekleştirilen futures sözleşmelerinden elde edilen kazanç da ticari gelir olarak değerlendirilmelidir. 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunun 37. maddesi de ticari kazancı düzenlemiş ve coberlik⁷ işlerini de ticari kazanç içerisinde saymıştır.

⁶ Forward Sözleşmeleri: Gelecekteki bir tarihte (vadede) teslimi söz konusu olacak belirli bir miktardaki dövizin kuru ya da ileride alınacak belirli bir para piyasası pozisyonunu (mevduat veya krediye) uygulanacak faiz oranını bugünden sabitleyen sözleşme.

⁷ Cober: Borsada kendi nam ve hesabına hisse senedi ve tahvil alım satımı yapan ve bunun spekülasyonu ile uğraşan kişi olarak tanımlanmıştır.

3.1.1.1- Vergiyi Doğuran Olay

193 Sayılı Gelir Vergisi Kanununda vergiyi doğuran olay gelirin 'elde edilmesi'dir.

Futures işlemleri devamlı olarak yapıldığında faaliyet ticari faaliyet sayılmakta ve yine mezkûr kanuna göre ticari faaliyetlerde kazancın elde edilmesinde tahakkuk esasının geçerli olduğu tabidir. Kazanç alacak hakkının doğduğu yılda elde edilmiş sayılır.

5520 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu 1.Madde hükmü son bendinde ise, kurum kazancının konusunun tespitinde, 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanununa atıfta bulunulmuş ve gelir vergisinin konusuna giren gelir unsurlarının kurum kazancı için de esas teşkil ettiği hüküm altına alınmıştır. Dolayısıyla futures işlemlerinin vergilendirilmesi konusunda gelir vergisi bakımından yapılan belirlenmeler kurumlar vergisi açısından da geçerlidir.

3.1.1.2- Verginin Yükümlüsü

Futures sözleşmesini yapanlar verginin yükümlüsüdürler. 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu vergi yükümlülüğünü tam mükellefiyet ve dar mükellefiyet açısından ikiye ayırmıştır. Bu çerçevede tam mükellefler ister yurtiçinde ister yurtdışında elde etmiş oldukları futures sözleşmesi iratlarının tamamı üzerinden gelir vergisi ödemekle yükümlüdürler. Dar mükellefler ise ancak Türkiye'de taraf oldukları futures işlemleri için elde ettikleri kazançlar üzerinden vergi öderler.

Kurumlar Vergisi Kanunu açısından ise verginin yükümlüleri sermaye şirketleri ile kooperatifler, iktisadi kamu kurumları, dernek ve vakıflara ait iktisadi işletmeler ve iş ortaklıklarıdır. 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununda olduğu gibi 5520 Sayılı kurumlar Vergisi Kanununda da mükellefiyet tam ve dar ayırımına tabi tutulmuş ve bu ayırımın yapılmasında da kanuni merkezin nerede olduğunun tespit edilmesine atıfta bulunulmuştur.

**3.1.2- Harcamalardan Alınan Vergiler
Yönünden Futures İşlemleri**

Bu bölümde futures işlemleri Katma Değer Vergisi, Damga Vergisi ve Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi açısından değerlendirilecektir.

**3.1.2.1- Katma Değer Vergisi Açısından
Futures İşlemleri**

Katma Değer Vergisinin konusunun tayininde 3065 Sayılı KDV Kanununun Madde 1/1'deki hükmü, bir işlemin bulunması ve bu işlemin ticari, sınai, zirai ve mesleki işletmeler bünyesinde yapılmış olması katma değer vergisi hesaplanması için esas teşkil etmekle birlikte, aynı kanunun ilgili maddeleri gereğince aranacak diğer temel nitelikler; işlemin mal teslimi, hizmet ifası şeklinde gerçekleşmesi veya *teslim/hizmet ifası ile ilgili ve bağlantılı olması*, işletmeye bir fon girişinin olması, işlemin ortaya çıkmasının işletme faaliyetleri itibarıyla mümkün ve beklenebilen durumda olması ve muhabata yansıtılmış olması da gerekmektedir. Mezkûr Kanunun aynı maddesinin birinci bent hükmü de işlemlerin katma değer vergisinin konusunu oluşturabilmesi için Türkiye'de yapılmış olmasını hüküm altına almıştır.

Futures işlemlerinde KDV'nin konusunu girip girmemesi hususunda Akçaoğlu: "Futures işlemlerinde borsanın varlığı işlemlerin takas odası aracılığıyla yapıldığını ve edimlerin yine takas odası aracılığıyla ifa edildiğini, futures sözleşmelerinden doğan borçların fiziki teslim yoluyla ifa edilmesi halinde birden fazla işlem gerçekleşeceği, satıcı tarafından takas odasına, takas odası tarafından da alıcıya yapılan teslimlerin ayrı ayrı katma değer vergisinin konusunu oluşturacağı"⁸ görüşünü belirtmiştir.

Mezkur Kanunun 2.maddesinin 2. fıkrasında ki 'Bir mal üzerindeki tasarruf hakkının iki veya

⁸ Akçaoğlu, Ertuğrul, Finansal Türev Ürünlerinin Vergilendirilmesi, 2002, Ankara, s.88

daha fazla kimse tarafından zincirleme akit yapılmak suretiyle, malın bu arada el değiştirmeden doğrudan sonuncu kişiye devredilmesi halinde, aradaki safhaların her biri ayrı ayrı teslim sayılır' hükmü Akçaoğlu'nun görüşünü destekler niteliktedir.

Futures işlemlerinde katma değer vergisinin yükümlüsü, sözleşme konusu finansal değeri teslim edenlerdir. Fiziki teslimin olmadığı nakdi uzlaşma yoluna gidildiği hallerde ise hizmet ifa eden taraf olarak yükümlü olur.

Futures işlemlerinde katma değer vergisinin matrahı, bu işlemlerin karşılığını teşkil eden tutardır. Tutar, futures işlemleri karşılığında her ne suretle olursa olsun verilen veya verme borcu altına girilen para mal ve diğer şekillerde sağlanan ve para ile temsil edilen varlıkları ifade eder. Daha açık ifade ile matrah sözleşme bedelidir.

3.1.2.2- Damga Vergisi Açısından Futures İşlemleri

488 Sayılı Damga Vergisi Kanunu 1.maddesinde verginin konusu belirlenmiştir. Mezkûr Kanuna göre; Damga Vergisi çeşitli işlemlere bağlı olarak düzenlenen kâğıtlar üzerinden alınan bir işlem vergisidir. Damga Vergisi kanununa ekli (I) Sayılı Tabloda yazılı kâğıtlar damga vergisinin konusunu oluşturmaktadır. Damga Vergisinin doğması için ön koşul kâğıttır. Vergileme için kâğıdın bulunması ve bu kâğıdın varlığının belirlenmesi gerekli olup kâğıdın herhangi bir hususu ispat veya belli etmesi, kâğıdın yazılıp imzalanması veya imza yerine geçen bir işaret konulması gerekir, kâğıdın ibraz edilebilir yani sunulabilir nitelikte olması, kâğıdın Kanunda belirtilen kâğıtlardan olması diğer gerekliliklerdir.

Anılan Kanuna göre futures işlemlerinde de verginin yükümlüleri sözleşmeyi düzenleyenler ve imza edenlerdir. Futures sözleşmeleri aynı

zamanda (I) sayılı tablonun (I-1/a) maddesine göre belirli bir parasal tutarı ihtiva eden mukavele-namelerden olduğundan, sözleşme bedeli üzerinden, bu kapsamda uygulanan oran dahilinde vergilendirileceklerdir.

3.1.2.2- Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi Açısından Futures İşlemleri

Banka ve sigorta muameleleri vergisini doğuran olay yükümlünün yaptığı işlemler neticesinde lehine nakden veya hesaben para intikalidir. İşlemlerden lehe kalan tutarlar verginin matrahını oluşturur. Ayrıca Kanunun matraha ilişkin 31. maddesinde ise kambiyo işlemleri bakımından lehe para kalma şartı da aranmamıştır. Kambiyo işlemlerinin icrası verginin ortaya çıkması için yeterli görülmüş ve matrahın kambiyo satışlarının tutarı olduğu hüküm altına alınmıştır.

Future sözleşmeleri de temelde birer kambiyo işlemi olup, bu işlemler bakımından lehe para kalması şartı aranması gerekmeksizin satış tutarı üzerinden vergi hesaplanmaktadır.

3.2- FUTURES İŞLEMLERİNİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

Futures işlemlerinde kazanç ve kayıpların sonuç hesaplarına alınmasında 'ihtiyatlılık ilkesi' kazanç ve kayıpları dönemlerle ilişkilendirmede ise 'dönemsellik ilkesi' göz önünde tutularak gelirler ve giderler tahakkuk ettiği dönemde muhasebeleştirilmelidir. Söz konusu kazanç ve kayıplar ait olduğu dönemlerle ilişkilendirilmelidir.

Futures işlemlerinin muhasebeleştirilmesinde gerçek borç ve alacak niteliği taşımayan işlemlerin aktif ve pasif karakteri hesaplara karşılık olarak alınması yoluna gidilmemeli fakat işlemler tahhüt veya hak düzeyinde kaldığı sürece nazım hesaplarda incelenmelidir.⁹

⁹ Tenker ve Sevilengül, Özellik Gösteren İşlemlerin Muhasebeleştirilmesi, 1994, s.30

Futures işlemlerinin muhasebeleştirilmesinde aşağıdaki ilkeler göz önünde bulundurulmalıdır.

- İşlemin sonucunda ulaşılan kayıp ve kazançların muhasebeleştirilmesinde işlemin yapılmasındaki amaç göz önünde tutulmalıdır,

- Kazanç ve kayıplar ayrı hesaplarda tutulmalıdır. Bir işleme ait varlık veya borcun kazancı, bir başka işleme ait kazanç ve kayıplara mahsup edilmemelidir,

- Futures işlemi bir varlığın değerini korumak için yapıldığında;

- Her ay sonunda kazanç yeniden hesaplanarak kayıtlardaki tutarlar düzeltilmelidir,

- Sözleşmeye tabi varlığın değer azalmaları için ayrılacak karşılık miktarının hesaplanmasında kümülatif kazanç göz önünde tutulmalı ve değer azalmasının kazancı aşması durumunda aşan miktar kadar karşılık ayrılmalıdır,

- İşlemin sonunda ortaya çıkan kazanç karşılık giderlerine alacak yazılarak gider düzeltilmesi yoluna gidilmelidir,

- Varlıkların değer azalmalarını aşan kazanç işlemin sonunda kar yazılmalıdır,

- Futures işlemi bir borcun maliyetinin artısından korunmak için yapıldığında ise,

- Kazanç ile ilgili faiz giderlerinden, kaynağın kullanılma süresine yayılarak indirilmelidir,

- Kayıp olduğunda yine kaynağın kullanılma süresine yayılarak faiz giderine eklenmelidir,

- Kazanç kesinleştğinde 'gelecek aylara ait gelirler' veya kayıplar kesinleştğinde 'gelecek aylara ait giderler' hesaplarına alınarak bu hesaplardan ilgili dönemlerde aktarmalar yapılmalıdır,

- Future işlemi spekülatif amaçla yapılırsa, kazanç veya kayıplar kesinleştikleri anda doğrudan gelir ve gider hesaplarına alınması gerekir.

Konu ile İlgili Örnek:

Bir işletme 16 Haziran 2008 tarihinde 3 ay süre ile 5 milyon Sterlinlik bir borçlanmaya gide-

cek olup, bu plana göre borçlanma 15 Eylül 2008 tarihinde gerçekleşecektir. 16 Haziran 2008 tarihinde LIBOR %6'dır. İşletmenin fon yönetimi çalışanları, faizlerin yükselmesi eğilimi karşısında borçlanma maliyetinin artacağından duyduğu endişe ile 10 adet future sözleşmesi yaparak Londra Borsasında satma kararı alır. Londra borsasında işlem görecektir olan sözleşmelere göre satış fiyatını belirleyen tarihte faiz oranı %6,5, borçlanma tarihinde ise LIBOR %6,75 olmuştur. Takas odasına verilen depozito %10 olup sözleşme başına kar 12,5 Sterlin'dir. (İşlemlerde kolaylık sağlanması amacıyla 1 YTL=1 Sterlin olarak değerlendirilmiştir.)

1- Takas Odasına verilen depozitonun muhasebeleştirilmesi

16.06.2008	
126 Ver. Dep. Ve Tem.	500.000
102 Bankalar	500.000

2- Futures Sözleşmesinin Satılması

16.06.2008	
960 Menkul Kıymetler Cüzdanı	5.000.000
961 Menkul Kıy. Alacak Hs.	5.000.000

3- Kredinin Hesaba Geçmesi

15.09.2008	
102 Bankalar Hs.	5.000.000
300 Banka Krd. Hs.	5.000.000

4- Kazancın tahsili ve Future sözleşmesinin geri alınması

15.09.2008

102 Bankalar Hs. 509.375

126 Verilen Dep. ve Tem Hs. 500.000

380 Gel.Aylara Ait Gel. 9.375¹¹

5- Nazım Hesapların Kapatılması

16.09.2008

961 Menkul Kıy. Alacak Hs. 5.000.000

960 Menkul Kıymetler Cüzdanı 5.000.000

5- Kredi ve Faizin İtfası

15.12.2008

300 Banka Kred. Hs. 5.000.000

780 Finansman Giderleri Hs. 75.000

380 Gel.Aylara Ait Gel. 9.375

102 Bankalar Hs. 5.084.375

4- SONUÇ

Ekonomik büyüme ve kalkınma açısından işletmelerin risk ortamından arındırılmış ya da minimum risk ile faaliyet göstereceği piyasa ve alternatif finansman seçeneklerinin varlığı büyük önem arz etmektedir. Risk düzeyinin düşürülmesi, yatırım kararı alınmasını kolaylaştıracağı gibi işletmelerin önlerine çıkan fırsatları değerlendirme olanağının da artmasını sağlayacaktır.

Ekonomik hareketliliğin yoğun olarak yaşandığı günümüz dünyasında, serbest piyasa koşullarında dışa açık bir ekonomi gerek enflasyonist, gerek kur riski ve gerekse de faiz oranlarındaki belirsizlik nedeni ile geleceğin öngörülebilirliğini önemli ölçüde zaafa uğratmaktadır. Geleceğin öngörüsüzlüğü yatırım kararlarını menfi olarak etkilerken, ekonomik gelişmelerin de önemli ölçüde sektöre uğramasına neden olmaktadır.

Mali piyasalarda, son yüzyılda geliştirilen riske karşı alternatif korunma yöntemlerinden olan Futures İşlemleri gelecekte karşılaşılabilecek riskler sonucu oluşabilecek zararların minimum düzeyde kalması amacıyla yönelik olarak geliştirilmiş organize bir türev aracıdır.

KAYNAKÇA

193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu

3065 Sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu

5520 Sayılı Kurular Vergisi Kanunu

AKÇAOĞLU, Ertuğrul, Finansal Türev Ürün-

¹¹ 16.06.2008 tarihinde 10 adet Eylül Vadeli sözleşmenin %93,5'ten satılışı (100-6,5=93,5)

15.09.2008 tarihinde üç ay vadeli 5 milyon Sterlin borçlanma (LIBOR %6,5)

10 adet sözleşmenin geri satın alınışı (100 - (6,5 + (6,75 - 6,00)))= 92,75

16 Hazirana göre borçlanma maliyeti %075 arttığına göre ödenecek faiz tutarının hesabı

= 5.000.000 x 6,75 x 3 =84.375 Sterlin/TL olacaktır.

1200

Future Kazancı Sözleşme Başına kar %93,5-%92,75= 0,75 x 100= 75

Her bir sözleşme başına Londra borsasındaki kar tutarı 12,5 Sterlin olduğuna göre = 12,5x75x10adet =9.375 olur. Ancak 9.375 Sterlin/YTL'lik kazanç nedeniyle borçlanmanın nihai faiz yükü 84375 - 9375=75.000 St/YTL olacaktır.

lerinin Vergilendirilmesi, 2002, Ankara, Turhan Kitabevi

AKSEL, Ayşe H., Risk Yönetimi Aracı Olarak Futures Piyasaları, 1995, İstanbul SPK Yayınları,

ANGIN, Erdinç, 'Türev Piyasaları: Future, Forward, Swap ve Opsiyon İşlemleri, 1998 Vergi Dünyası, Temmuz, Sayı:203, sayfa 45-55

Beyanname Düzenleme Kılavuzu, Maliye Hesap Uzmanları Derneği, 2007

ÇEŞTEPE, Hamza., 'Gelecekte İşlem Döviz Piyasaları ve Türkiye'de Uygulama' 1996, Banka ve Ekonomik Yorumlar. Şubat sayfa:55-59

Gelir Vergisi Kanunu Yorum ve Açıklamaları, Oluş Yayıncılık, Nisan 2007,

İleri Düzey SPK Lisanslama Sınavlarına Hazırlık, Gazi Kitabevi, Ankara, 4.Baskı, 2007

Katma Değer Vergisi Kanunu Yorum ve Açıklamaları, Oluş Yayıncılık, Nisan 2007

Kurumlar Vergisi Kanunu Yorum ve Açıklamaları, Oluş Yayıncılık, Nisan 2007

MAÇ, Mehmet, KDV Uygulaması, 4. Baskı, Denet Yayıncılık, Kasım 1998

TENKER, Nejat ve SEVİLENGÜL Orhan, 'Özellik Gösteren İşlemlerin Muhasebeleştirilmesi' Bankacılar, 2004 Ocak sayfa: 29-38

Vergi Usul Kanunu Yorum ve Açıklamaları, Oluş Yayıncılık, Nisan 2007